

IFJÚSÁGVÉDELEM

Az utóbbi néhány év pedagógiai gyakorlatának és a társadalmi élet egyes területeinek egyre többet hangsúlyozott problémája a gyermek- és ifjúságvédelem.

Nem valami újkeletű divat ez, hanem a társadalmi és iskolai gyakorlatunkban végbe-ment fejlődés törvényszerű következménye: olyan körülmények jöttek létre, amelyek megkövetelik a probléma nyílt és őszinte felvetését és a hatékony megoldások gyors megkeresését.

Az iskolareform-törvény a szilárd ismereteken alapuló nevelésközpontú iskola megteremtését tűzi ki célul, s egyben megköveteli a nevelőktől a tanulókkal való differenciált bánásmódot, hogy képességeik maximumát kibontakoztathassák. Az egyéniség sokoldalú megismerése — mely a tanuló iskolán kívüli körülményeinek pontos ismeretét is magában foglalja — sok új elemmel gazdagította a pedagógiai elméletet és gyakorlatot. Nyilvánvalóvá vált, hogy sok fiatal iskolán kívüli körülményei miatt képtelen lépést tartani követelményekkel, a tanulók többségéhez képest hátrányos vagy — nem ritkán — veszélyeztetett helyzetbe kerül. Ebből következik, hogy a neveléstudatoknak mindent meg kell tenniük, hogy az iskolán kívüli körülmények negatív hatását a formálódó személyiség egészséges fejlődése érdekében minimálisra csökkentsék.

Az iskolareform megvalósítása ily módon elvezetett egy jelentősebb, iskolán kívüli társadalmi probléma érzékeléséhez.

Ugyanakkor társadalmunk érdeke is azt a helyes igényt támasztja az iskolákka! szemben, hogy a származási kategóriák eltörlése után is biztosítsák a továbbtanulóknak a társadalmi munkamegosztással adekvát arányát. Ez a kívülről jövő igény is a differenciált bánásmód tökéletesítését szorgalmazza. A fenti tényezők elősegítették, hogy a társadalom közvéleménye nagyobb és konkrétabb figyelmet fordítson az ifjúságra, annak jövőjére. Ez a megállapítás azonban a társadalom egy viszonylag szűknek látszó, de korántsem elhanyagolható rétegére nem vonatkozik. Ugyanis ez az érdeklődés azokban a rétegekben jelentkezik, amelyek valóban komoly felelősséggel építik gyermekeik jövőjét, s az ifjúságnak abban a széles körében, amely maga is normális körülmények között, egészséges célokkal készül társadalmi szerepére. Nem megfelelő azonban a társadalmi érdeklődés a hátrányos vagy veszélyeztetett fiatalok sorsa iránt, illetve kevés a tényleges társadalmi segítség problémáik megelőzése érdekében. Ennek okát alapvetően szemléleti tényezőkben kell keresnünk.

Nemcsak a szokások, erkölcsi normák stb. tartják magukat szívósan, hanem gyakran tapasztaljuk bizonyos régi fogalmak s a hozzájuk fűződő érzelmek továbbélését is, illetve az új körülmények között új módon jelentkező problémák régi szemléletről és gyakorlatból fakadó megoldásai szándékát.

A gyermek- és ifjúságvédelem a mi társadalmunknak hosszú évekig olyan kényes kérdése volt, amelyről nem beszéltünk. Nem beszéltünk azért, mert a népi demokratikus rendszer törvényei, berendezkedése megszüntették a gyermekek és a fiatalság nyomorának leglényegesebb, a kapitalista társadalomban gyökerező okát: a társadalmi nyomort. De a szubjektív tényezőket — nevezetesen azt, hogy a múlt lumpen elemei teljes egészében máról-holnapra nem válnak öntudatos, felelős állampolgárokká. sőt, bizonyos feltételek között ez a réteg újra is termelődik — nem vettük elég alaposan figyelembe. S éppen ezért a társadalom eljárás-rendszere, a megoldás lehetősége meglehetősen szűk határok között mozgott, sok területen szinte automatikusan átörökölte a régi társadalom eszközszerét. (Igaz, hogy ezt az eszközszerzet demokratikus tartalmakkal igyekeztünk megtölteni, de még így sem volt alkalmas a probléma megoldására, mert nem a szocialista társadalom lényegi vonásai alakították ki az új tartalomnak megfelelő új formákat.)

Igazgátalanok lennék, ha egyoldalúan csak a tömegeket marasztalnánk el a szemléletbeli konzervatizmusért. Meg kell mondanunk őszintén, nem tettünk meg minden lehetőt, hogy a tömegeket megismertessük a szocialista gyermek- és ifjúságvédelem céljával, tartalmával, igényeivel, eszközeivel, s ezért van az, hogy sokan még mindig a régi árvaházak, lelenc-gyerekek vagy javító-intézetek képét asszociálják a fogalomhoz, s megnyugtatta ezízk lelkiismeretüket, ha valami ajándékot juttatnak el »szegény szerencsétleneknek«.

Gyermekvédelemről kétféle, általános és speciális értelemben szoktunk beszélni. Általános gyermekvédelem minden társadalomban van — természetesen nem azonos színvonalon —, mert az új generáció felnevelése nélkül nem létezhet a társadalom. Tehát az általános gyermekvédelem fogalmába tartozik mindaz a cselekvés és intézményrendszer, amely az új generációt — születésétől — felkészíti a társadalmi gyakorlatra.

A speciális gyermekvédelemnek igen sok formája, módja, területe van, (igazgatási, egészségügyi, művelődési, igazságügyi stb.), amelyeket törvények, előírások, utasítások szabályoznak. Nem ezekről kívánok beszélni, hanem a morális vonatkozásokról: az egyén — esetünkben a legemberibb kötelességét, a gyermeknevelést elhanyagoló szülő — és a közösség morális viszonyáról a gyermek- és ifjúságvédelem szempontjából, illetve a társadalom, a közösség viszonyáról a közösségellenes személyvel szemben.

Az alább felvetendő problémák a Salgótarján városban végzett felmérések és gyakorlati tapasztalatok értékeléséből, elemzéséből adódnak.

Az ifjúságvédelmi feladatok ellátásában — mint sok más területen is — a városok helyzete különbözik a járásokétól. Nem azért, mert a problémák ezen a téren mások, hiszen itt is, ott is a gyermek a szenvedő alany, hanem azért, mert a jelenségek más körülmények között, más módon jelentkeznek. A megoldásoknak is szélesebb skálájúaknak kell lenniük.

Az urbanizáció új viszonyokat teremt az emberek között. Megszűnik, vagy legalábbis jelentősen lazul az a belső kohézió, ami a falura jellemző, ahol mindenki ismer mindenkiket, tudják, hogy ki kinek a gyermeke. Így a társadalmi ellenőrzés is erőteljesebben érvényesül mind a gyermek, mind a kötelességeiről megfelelő felnőtt irányában. A város lehetőséget teremt az ismeretlenség mögé rejtőzésre részben az emberek közötti kapcsolatok megváltozott jellege miatt, részben a településen belül nagyobb távolságok miatt, tehát a felismeréstől való félelem és szégyénérzet fékje itt pszichésen kevésbé jelentkezik.

Más jellegű a családok belső szervezete: általában mindkét szülő dolgozik. Ritkán fordul elő a nagyszülőkkel, vagy rokonokkal való együttlakás, sőt egyre több lesz az olyan családok száma, akiknek rokonai nem is a városban élnek. Az ismert okok miatt lazul a gyermek szülői ellenőrzése, jelentősen megváltozik a gyermek és ifjú helye a családban, sokkal nagyobb önállóságra tud szert tenni, mint a falusi fiatalok általában. Nem ritka az úgynevezett lakáskulcsos gyermek, vagy fiatal, aki a nap jelentős részét egyedül, felügyelet és ellenőrzés nélkül tölti a lakásban. Okos szülői irányítás esetén ez előnyös lehet a gyermek részére, de sok problémának a forrásává is válik. A város sokkal több lehetőséget nyújt a rendbontásra, lopásra, meg nem engedett szórakozásra stb.

Mivel Salgótarján fejlődő, a lakosság szempontjából is erősen növekvő város és a szükséges objektumok létesítése nem tud kellő mértékben lépést tartani az igényekkel, mert egyszerre kell a múlt maradványait felszámolni és a jövőt építeni, több lesz a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű gyermek. S mivel a fejlődő, duzzadó városok általában vonzzák a kétes egzisztenciákat, a lumpen elemeket, több lesz a veszélyeztetett fiatalok száma. A fentebb vázolt feltételek között a mennyiségi tényezők minőségi változásba csapnak, s a hátrányos és veszélyeztetett fiatalok koncentrációja szükségszerűen vezethet a galerik, a szervezett, nem egyszer bűnöző csoportok kialakulásához. Ezzel nem állítom azt, hogy kisebb településeken nem jöhetnek létre ilyen szervezett csoportok, csupán azt, hogy a városokban erre objektíve nagyobb a lehetőség, és gyakoribb az előfordulás.

A fent elmondottakon kívül nehezíti a munkát, hogy a Városi Ifjúságvédelmi Albizottságnak nemcsak irányító és ellenőrző feladatokat kell ellátnia, hanem operatív tevékenységet is.

A Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1964-ben és 1966-ban tárgyalta a város gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját, és a hátrányos helyzetű tanulókkal való foglalkozás problémáit. Az előterjesztések elkészítésében minden esetben részt vett az Ifjúsági Albizottság is. Ab albizottság minden évben elkészíti munkatervét, és beszámol a végrehajtó bizottságnak a feladatok végrehajtásáról.

Az Ifjúságvédelmi Albizottság mai formájában 1961-ben alakult meg és azóta működik. Tagjai olyan személyek, akik beosztásuknál fogva konkrét segítséget tudnak nyújtani a gyermek- és ifjúságvédelmi munkában. (Művelődésügyi osztály képviselője, gyámügyi főelőadó, szociális előadó, Nótanács, Vöröskereszt, KISZ, nagyüzemek képviselői stb.)

Az Albizottság feladata: a város területén működő ifjúságvédelmi csoportok irányítása. Az Albizottság munkaterv szerint dolgozik. Az elmúlt év fő célkitűzése volt az ifjúságvédelmi munka további társadalmosítása, a helyes ifjúságvédelmi szemlélet általánossá tétele, a gyermekért és fiatalokért érzett felelősség fokozása a társadalom minden tagjában.

A munka társadalmosítása azt kívánja, hogy a veszélyeztetettség okainak megszüntetéseért az iskolákban, üzemekben, munkahelyeken, valamint a családokon belül is egyaránt küzdjenek. Olyan közvélemény kialakítására törekszünk, amely a gyermekkel való helytelen bánásmódot nem magánügyként, hanem közügyként értelmezi. A szülői hanyagság, a brutális magatartás, stb. — amely forrása lehet a veszélyeztetettségnek — a társadalom, a Közvélemény hatására csökkenjen, illetve szűnjön meg.

Az Albizottság úgy határozott, hogy a város területét kisebb körzetekre osztja, amelyekben belüli létrehoz 10–12 tagból álló körzeti ifjúságvédelmi csoportokat. A körzetek kb. megegyeznek az iskolai körzetekkel. Jelenleg 10 ilyen körzeti ifjúságvédelmi csoport működik, a csoport vezetői pedagógusok. Széleskörű aktívahálózatot azonban nem sikerült kiépíteniük, elsősorban a pedagógusok és a szülői munkaközösségek tagjai dolgoznak. Ez az oka annak, hogy munkájuk az óvodás és iskoláskorú gyermekekre korlátozódik.

A veszélyeztetett fiatalokról ez évben újból felmérés készült, róluk az iskolai csoportok nyilvántartást vezetnek. Figyelemmel kísérik tanulásukat, munkájukat, családi problémáikat, szabadidejük célszerű felhasználását.

A felmérés alapján a város területén 336 olyan fiatalkorú tartanak jelenleg nyilván, akik egészséges fizikai, szellemi és erkölcsi fejlődésének feltételei nem biztosítottak, soruk, jövőjük veszélyeztetett.

Ebből: 0–6 éves korú 109 fő; 6–16 éves korú 199 fő; 16–18 éves korú 27 fő.

A veszélyeztetettség okai szerinti megoszlás:

Testhiba miatt 5 fő; egészségügyi okok miatt 46 fő; anyagi okok miatt 78 fő; erkölcsi okok miatt 164 fő; nevelési hiányosság miatt 43 fő.

A 16 éven felüli fiatalokkal való foglalkozás elősegítésére a város területén lévő 4 nagyüzemben — Acélárugyárban, ZIM-ben, Öblösüveggyárban és Siküveggyárban — létrehoztuk az üzemi ifjúságvédelmi csoportokat. A csoportok vezetői (a gyár személyzeti, ill. munkaügyi osztályának dolgozói), tagjai a városi Ifjúságvédelmi Albizottságának is. Megbeszélésein, értekezletein részt vesznek, segítik a fiatalokat problémáik megoldásában. Ez évben javasoltuk a város területén lévő középiskolák igazgatóinak, hogy a KISZ szervezeten belül bízzanak meg egy ifjúságvédelmi felelőst, aki felméri és nyilvántartja a veszélyeztetett fiatalokat, tartja a kapcsolatot az Albizottsággal és szükség esetén segít a veszélyeztetettség okának megszüntetésében. Ez a munka a középiskolákban egészségesen megindult, a legproblémásabb eseteket felderítették, nyilvántartásba vették ezeket a tanulókat és a nevelők rendszeresen figyelemmel kísérik helyzetük alakulását.

Az idézett statisztika önmagáért beszél, de néhány dologra szeretném felhívni a figyelmet. A 366 veszélyeztetett fiatalból a felmérés adatai szerint mindössze 27 a tanköteles koron felüli 16–18 éves. Azt jelenti-e ez vajon, hogy 16 éves koron túl a veszélyeztetettség — az esetek többségében — szinte automatikusan megszűnik? Előfordulhat — s van rá példa —, hogy néhányan — kitanulva egy-egy szakmát — önálló élethez kezdenek, kiszakadnak a züllött családból, de — véleményünk szerint — a feltűnő arányú csökkenés inkább a felmérés hiányosságából, mintsem a valóságból ered. Tudniillik az iskolából már eltávozott, sokszor még tanköteles korú, tehát 16 éven aluli fiatal is nehezen hozzáfér-

hető, nehezebb a veszélyeztetettség megállapítása. Mivel ezek a fiatalok valamilyen formában termelők munkát végeznek, a társadalom közvéleménye másképpen ítéli meg őket, természetesen fogadva el olyan jelenségeket, amelyeket egy, még iskolába járó 16 éves tanuló esetében is tilt, vagy elítél (italozás, egészségtelen szórakozás stb.). Az esetek többségében így már nemcsak a szülők magatartása, vagy egyéb korábbi ok, hanem a fiatal saját életmódja is veszélyeztetettséget jelent.

A 16–18 éves korú évfjártokban feltétlenül erősíteni kell a felderítő tevékenységet, ki kell egészíteni, pontosabbá kell tenni a nyilvántartásba vételt.

Véleményünk szerint éppen ezek az évfjártok azok, ahol az üzemi és társadalmi szervezetek végezhetnek eredményes munkát mind a felkutatás, mind a megelőzés, vagy az esetleges utógondozás terén.

Ha a veszélyeztetettség okai szerinti megoszlás statisztikai adatait vizsgáljuk még égetőbb társadalmi jelenségre kell felhívunk a figyelmet. Olyan tényezőre, amely már messze meghaladja a különféle bizottságokban önként, vagy hivatalból buzgólkodóknak nemcsak hatáskörét, hanem lehetőségeit is.

51 fiatal nem környezeti, nem külső okok miatt jutott veszélyeztetett helyzetbe, hanem egészségügyi és testi hiba miatt. A 336 fiatal közül 78 azoknak a száma, akik anyagi okok miatt lettek veszélyeztetettek. Ugyanakkor megdöbbentően magas, 164 fő, az összes veszélyeztetett 48,8%-a azoknak a száma, akik erkölcsi okok miatt, tehát a szülők magatartása miatt jutottak veszélyeztetett helyzetbe.

Az ok – véleményünk szerint – meghatározza a megoldás módját. Vannak olyan okok, amelyeknek megszüntetésére a társadalomnak lehetőségei, eszközei vannak, s amelyek megszüntetése a társadalom erkölcsi kötelessége, s egyre tervszerűbben és eredményesebben meg is szüntetheti (beteg gyermek gyógykezelése, anyagi lehetőségek javítása, munkábehelyezés stb.). De túlsúlyban vannak azok az okok, amelyek emberek felelőtlensége, gátlástalansága miatt állnak elő, s amelyek megszüntetése nem jelentene különösebb anyagi megterhelést az állam részére. Olyan szankciók alkalmazására gondolok, amelyeknek következetes végrehajtása kizárólag a fiatal, de a család érdekeit is szolgálják. A társadalomnak érvényesíteni kell ilyen esetben ezekkel az egyénekekkel szemben a társadalom érdekeit, a közösség érdekeit, s nem utolsó sorban a gyermek érdekeit.

Véleményem szerint ezen a területen egész tevékenységünk megáll a tüneti kezelésnél, pedig tudjuk az okot is. Úgy gondolom, hogy a probléma megoldását az ilyen esetek nagy többségében nem a fiatal, hanem a szülők oldaláról kell megközelíteni. A gyermek beleszületik egy ilyen családba, szenvedő alanya lesz annak a családi életnek, segíteni kell kell rajta, ki kell emelni környezetéből. De csak fél megoldáshoz jutunk el s hibázunk, ha pusztán a gyermek biztonságba helyezésével megoldottnak tekintjük a problémát. Az ok megmaradt és senki és semmi nem gátolja abban, hogy újabb okozatot idézzen elő, tovább veszélyeztesse környezetét. Azt szeretném ezzel hangsúlyozni; minden erővel biztosítani kell, hogy ebben az országban ne lehessen következmények nélkül veszélyeztetni a fiatalok fejlődését. Úgy gondoljuk, hogy meg lehetne találni azokat a szankcionális vagy más célravezető eszközöket, amelyek a fiatal és az egész társadalom azonos érdekét szolgálják a felelőtlen szülőkkel szemben.

Meg kell mondani őszintén, hogy ezek az akut problémák neveléssel, rábeszéléssel nem oldhatók meg. A gyakorlat igazolja: ilyen züllött családoknál az esetek többségében az Albizottság és az aktívák tehetetlenek, hatástalánok. Nem az ő hibájukból. A városi Albizottság tagjai és aktívái ezekben az esetekben általában nem értek el eredményt. Ott voltak eredményesek, ahol nevelési és ehhez hasonló okok hozták hátrányos helyzetbe a fiatalot és felvilágosító, megelőző munkával helyes mederbe tudták terelni a gyermek nevelését, mert a szülő nem felelőtlenségből, hanem tudatlanságból követte el a hibákat.

Nincs ilyen felmérésünk, de a tények igazolják, hogy azok a felnőttek, akik ma veszélyeztetik gyermekeiket, többségükben maguk is veszélyeztetett gyermekek voltak.

Éppen ebből kiindulva határozta el az Albizottság az iskolai gyermekvédelmi munka erősítését, az aktívák körének szélesítését. A legsúlyosabb esetek azonnali megoldására létesült Baglyasalján az általános iskolások hetes napközi otthona, amelynek eredményes tevékenysége a gyermekek helyzetének, munkájának és eredményeinek állandó javulásával mérhető. Bármilyen erőfeszítéseket tesz is azonban az iskola, a maga keretei és lehetőségei között önmagában a gyermekvédelmi feladatokat nem tudja megoldani.

Lehet, hogy máshol nem tapasztalták, de mi elég sokszor, hogy a társadalom, de még konkrétan azok a társadalmi szervek, amelyeknek feladatuk a gyermek- és ifjúságvédelmi munkában való részvétel, az elvárás álláspontjára, tudniillik a pedagógusoktól való elvárás álláspontjára helyezkednek. Mint szervezettől, mint jelentős társadalmi tényezőktől, sem a KISZ-től, sem a Nőtanácstól, sem a szakszervezeti bizottságtól nem kapja meg az Albizottság a kívánt segítséget (ez nem vonatkozik az iskolai gyermekvédelmi munkára, mert ott a szülői munkaközösségekben dolgozó nőtanácsai aktívák és vöröskeresztes aktívák lelkesen és szépen dolgoznak). Nem az Albizottság tagjaként dolgozó, a felsorolt szerveket képviselő személyekre gondolok. Ők ott vannak a megbeszéléseken, javasolnak, jelzik a problémákat, de ők nem kapják meg megbízó testületeiktől a megfelelő támogatást az aktívahálózat bővítésére, a szemlélet alakítására, a fiatalokkal való foglalkozás rendszeressé, állandóvá tételére. S itt az állandóságon, rendszerességen van a hangsúly.

A gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység nem tűri a látványosságot, a rossz emléket keltő, évenként egyszeri ajándékosztogatás megalázó parádéját. A gyermekért végzett szerény aprómunkára lenne szükség, a megcélzó munka, a rendszeres gondoskodás, törődés társadalmi megszervezésére.

A társadalmi passzivitásnak részben tájékozatlanságból, részben szemléleti korszerűtlenségéből fakadó okain túl egyik forrása, hogy a tisztességes dolgozó, segítőkész emberek nem teszik ki magukat azoknak a kellemetlenségeknek, brutalitásnak, amelyeket egy-egy esetben el kell szenvedniük. Lehet a passzivitásnak szervezési oka is: még mindig általános egyes szerveknél, hogy azt az áldozatkész elvtársat bízzák meg ezzel a feladattal is, akinek ez már a tízedik megtisztelő megbízatása, ahelyett, hogy másokat is bevonnának a társadalmi tevékenységbe. Amikor társadalmasításról beszélünk, gondolom, nemcsak azt kell értenünk, hogy egyre több és több olyan feladatot látnak el a társadalom aktívái, amelyeket eddig államilag fenntartott és dotált szervek, intézmények végeztek, hanem azt is, hogy ezeket a feladatokat mindig többen végzik, hogy egyre többen kapcsolódnak be önként a társadalom problémáinak folyamatosan történő megoldásába.

Az elmondottak csak egy részét érintették a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos problémáknak. Tudomásul kell vennünk, hogy ilyen probléma van, és hogy eredményes megoldása csak a társadalom összefogása, aktivitása, közösségi felelősségérzetének erősödése útján történhet.

Korszerűsíteniünk kell szemléletünket, jobban kell igazítanunk társadalmunk igényeihez és érdekeihez gyakorlatunkat. Meg kell szabadulnunk a múltban gyökerező retrográd szemléleti eleinktől, s tudomásul kell vennünk, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem nem szentimentalizmus kérdése, hanem társadalmi feladat, amely a mi éveinkben — sok összetevő okán — egyre bonyolultabbá válik, és sokáig kell vele számolnunk. Súlyának megfelelően kell vele foglalkozni azokon a fórumokon is, ahol a törvények megfogalmazódnak. Nem elégedhetünk meg a tüneti kezeléssel, a bajok okát kell megszüntetnünk a meglévő törvények jó felhasználásával és — ha szükséges — új törvények alkalmazásával. A teljes megoldást ma még nem lehet az Albizottságokra, társadalmi szervekre bízni. Ma még az szükséges, hogy a szocialista állam a rendelkezésére álló eszközökkel támogassa a dolgozók aktivitását, védje meg őket a gyakran tapasztalt brutalitásoktól. Szükség van a társadalmi összefogáson túl a megfelelő fórumok határozott és hatékony állásfoglalására és intézkedésére, a dolgozók állandó és rendszeres tájékoztatására, a közvélemény, a szemlélet gyors és eredményes fejlesztésére, alakítására.